

VERSLAE VAN NEUTRALE MILITÊRE WAARNEMERS TYDENS DIE ANGLO-BOEREORLOG

(Lt C. J. Asselbergs en Lt M. Nix)

Twee Nederlandse militêre attachés in die Anglo-Boere-oorlog: luitenant C. J. Asselbergs en M. J. Nix

Verskeie neutrale moondhede het in 1899 en 1900 militêre waarnemers — gewoonlik weens hul diplomatieke status militêre attachés genoem — na die oorlogvoerende leërs in Suid-Afrika gestuur om verslag van die oorlogvoering te doen. Onder hulle was nie minder as vier Nederlandse beroepsoffisiere, die hoogste aantal deur 'n neutrale land gestuur. Al vier het uit Nederland gekom en was by die republikeinse strydmagte, want blykbaar was geen Nederlandse offisier bereid om aan die onsimpatiek geagte Britse kant te dien nie. Twee van hulle, te wete luitenant L. W. J. K. Thomson en kaptein Jonkheer J. H. Ram¹, is gedetasjeer deur die Koninklijke Nederlandsche Leger. Twee ander offisiere, luitenant C. J. Asselbergs en luitenant M. J. Nix, is afgevaardig deur die Koninklijke Nederlandsch-Indische Leger (bekend as KNIL), het gedien in Nederlands Oos-Indië en was vir studie in Nederland. Ek wil verder die aandag tot die twee laasgenoemde Nederlandse offisiere bepaal, 'n lewenskets van hulle gee en daarna my vertaling van Asselbergs se verslag oor die geveg by Sannaspost op 31 Maart 1900 in die *Militaire Gids* van Februarie 1904 laat volg.

Luitenant Carolus Johannes Asselbergs, 1869-1949

Die onderstaande biografiese mededelings oor Asselbergs is ontleen aan sy "staat van dienst" in die stamboek van KNIL-offisiere, aanwesig in die ministerie van Binnenlandse Zaken in Den Haag, en aan 'n vraaggesprek met hom wat op 29 en 30 Maart 1939 in die *Dagblad van Noordbrabant en Zeeland* in Breda gepubliseer is.

Hy is gebore in die ou vesting- en garnisoenstad Bergen op Zoom in Suid-Nederland op 28 Maart 1869 as seun van Petrus Johannes

Asselbergs en van Johanna Daverveldt. Aan die Koninklijke Militaire Academie te Breda is hy tot kadet vir die infanterie in Oos-Indië opgelei. Daar het in 1873 op Noord-Sumatra die Atjeh-oorlog uitgebreek, 'n guerrilla wat hom tot 1904 voortgesleep het en aan jong offisiere geleentheid gebied het om hulle te onderskei en bevordering te kry. Op 23 Mei 1891 het Asselbergs as tweede luitenant, 22 jaar oud, na Oos-Indië vertrek. Hy kom by die 17de bataljon te Padang op Wes-Sumatra onder owerste Vrakkers. In 1895 neem die regering 'n fermere houding teen die opstandige Atjehse hoofde aan en stuur die Goewerneur-Generaal generaal Vetter as goewerneur met 'n groot troepemag na Atjeh. Asselbergs is toe tot eerste luitenant by die tweede bataljon en tot adjudant van die nuwe goewerneur en later van dié se opvolgers benoem. Dit was inspannende krygsdiens, het hy in 1939 vertel. Elke dag het 'n derde van die troepemag 'n tog na die binneland onderneem en teen die aand teruggekeer. Die militêre het dus van elke drie dae een in die veld deurgebring, maar die adjudant moes daagliks om 5 uur vm. opsaal om die troepe te vergesel. Op een van die togte het generaal De Moulin 'n noodlottige sonsteek en Asselbergs berri-berri ('n

1) J. Plöeger, "Verslae van neutrale militêre waarnemers tydens die Anglo-Boereoorlog: Kapt Jonkheer J. H. Ram"; in *Militaria, Militêr-Historiese Tydskrif* (van die Suid-Afrikaanse Weermag), 4de jaargang no. 2, 1974, p.1-12. Die Russiese militêre attaché luitenant-kolonel Romyko-Gurko wat by die Boereleer gedetasjeer is, het op 30 Januarie 1900 uit Pretoria aan die Generale Staf in Sint Petersburg (nou Leningrad) geskryf: "So far only Holland has followed Russia's example (dit is die uitstuur van militêre waarnemers na die Boereleër) and that is because the British government has refused her request to send a military attaché with the British forces." (bron: Staatsargief van die U.S.S.R. in Moskou, vertaling deur mevrou E. Foxcroft van UNISA, Pretoria, ongepubliseerd). Dit is moontlik dat die Britse regering Nederlandse militêre attachés by die Britse leër in Suid-Afrika gewelê het, maar dit sou tog vreemd wees, want die Britse regering het wel militêre attachés uit ander neutrale lande wat Brittanje ewemin goedgesind was, toegelaat; ek dink hierby aan Frankryk en Rusland. Die Britse diplomatieke betrekkinge met Duitsland, die V.S.A. en Japan was tydens die Anglo-Boere-oorlog baie goed, dus attachés uit dié lande het geen besware by die Britse regering ontmoet nie.

ingewandsiekte) opgedoen. Vir sy herstel is hy na Java gestuur en na sy herstel word hy adjudant by die 18de bataljon in Buitenzorg.

Op 7 September 1898 is hy vir voortgesette militêre opleiding na die hoëre krygskool in Den Haag, Nederland, gestuur. By Koninklijk Besluit van 27 Desember 1899 No. 7 is hy "in het belang zijner verdere voring in algemeene krijgskundige richting uitgezonden naar Zuid-Afrika, teneinde in de gelegenheid te worden gesteld om als militaire attaché de krijgsverrichtingen te volgen bij den staf der zich te velde bevindende legermacht van de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje-Vrijstaat"².

Ons is nie oor sy reis na die Boererepublieke in 1900 ingelig nie en het hom eers in die geveg by Sannaspost ontmoet. Dit was die laaste geveg wat hy bygewoon het. In die vraaggesprek in 1939 gepubliseer vertel hy dat die veertien militêre attachés by die Britse leër gedetasjeer steeds by mekaar gebly, al dié gewenste inligting ontvang en van die uitgebreide organisasie aan die Britse kant geprofiteer het. Aan die Boere se kant was die lewe van die attachés volgens hom baie moeiliker: daar was min organisasie en hulle was geheel op hulself aangewys wat kos en onderdak betref; die beste was om hulle by die kommando's aan te sluit, al die Boere se veldtogte en die ongemakke daarvan te deel en te poog om wat van die oorlog te sien sonder om daarvan die slagoffer deur gevangename, verwonding of dood te word. Weens die moeilikheid van die lewe aan die Boere se kant vir die attachés het volgens Asselbergs die leërbevel in Nederland verstandig gehandel deur redelik jong offisiere as attaché na Suid-Afrika te stuur ten spyte van die kritici wat liewers offisiere met ruim ervaring wou afvaardig.

Hy verswyg egter dat die attachés se bewegings aan die Britse kant strik beperk was en dat hulle in die periode van Britse neerlae sorgvuldig weg van die front gehou is; eers toe die krygskans met Cronjé se beleëring gekeer het, het die Britse leërbevel hulle toegelaat om die front by Cronjé se omsingelde laer te besigtig³. Die attachés by die Boereleër daarenteen het altyd volledige bewegingsvryheid geniet toe kolonel Goerko en luitenant Thomson na 'n gevangeskap by die Britte

na die Boereleër teruggekeer het, is hulle daar weer hartlik verwelkom.

Met luitenant Nix en vier ander militêre attachés het Asselbergs die krygsraad van die presidente Kruger en Steyn en die Boeregeneraals te Kroonstad op 17 Maart 1900 bygewoon en hulle by generaal De Wet aangesluit. Hulle het De Wet op sy veldtog in Maart 1900 en in die geveg by Sannaspost op 31 Maart gevolg. Asselbergs het van hierdie geveg 'n verslag gepubliseer in die *Militaire Gids* (Nederland) van Februarie 1904, p.58-74.

- 2) Extract uit het Stamboek der Heeren Officieren van het Leger in Nederlandsch-Indië betreffende den kapitein Asselbergs, Carolus Johannes, aanwesig in die Ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Overzeese pensioenen, Den Haag. Ek dank die Extract asook die Extract betreffende luitenant M. J. Nix, vermeld in noot 4, en 'n fotokopie van die vraaggesprek met Asselbergs in die *Dagblad van Noordbrabant en Zeeland* op 29 en 30 Maart 1939 en fotoportrette van Asselbergs en Nix aan luitenant-kolonel G. J. van Ojen Jr., hoof van die Sectie Krijgsgechiedenis van Ministerie Verdediging in Den Haag.
- 3) E. Foxcroft, *Russia and the South African War*, ongepubliseerde boekmanuskrip; Mevrouw E. Foxcroft is senior lektreiser in Russies by die Universiteit van Suid-Afrika te Pretoria.

Fotoportret van kapitein Carolus Johannes Asselbergs op gevorderde leeftyd uit die gedenkboek van die Technisch Adviesbureau Asselbergs en Nachenius te Breda, 1900-1950, p 50

Met hierdie geveg is sy waarnemings van die Anglo-Boere-oorlog beëindig. Luitenant Nix is naamlik ernstig gewond; Britse offisiere het Asselbergs gehelp om 'n ambulans te vind en Nix op 1 April na die Britse militêre hospitaal in Bloemfontein te vervoer. Asselbergs vermeld sy ontmoeting met die Britse offisier die Prins van Teck snags in 'n kamp en sy besoek aan generaal French se hoofkwartier in Bloemfontein. Terugkeer na die Boerekommando's deur die gevegslinie is hom blykbaar geweier. Hy het via Kaapstad na Durban gereis, blykbaar om oor Lourenço Marques na Transvaal te gaan en hom daar weer by die Boereleër aan te sluit, na die voorbeeld van die Russiese attaché, luitenant-kolonel Goerko, en die Nederlandse attaché, luitenant Thomson, wat enkele weke tevore saam deur die Britte gevang is.

Tydens Asselbergs se besoek aan die Nederlandse konsulgeneraal in Durban het hy ernstig siek geword. Sy siekte was volgens sy vermoede die gevolg van die drink van water uit die Koornspruit by Sannaspost wat na die geveg met lyke van mense en diere besmet was. Ek vermoed dat hy aan maagkoors of tifus gely het, siektes wat in die oorlog baie slagoffers onder Boere en Britte geëis het. Hy is verpleeg in die hospitaal van die Kanadese Susters van die Heilige Hart in Natal en het vir sy herstel honderd dae in die Drakensberge deurgebring. Na sy herstel wou hy terug na die Boereleër maar die hoofkwartier van die Nederlandse leër het hom teruggeroep.

In die hoëre krygskool in Den Haag het hy sy studie voortgesit en ook 'n uitgebreide verslag oor sy waarneminge in die Anglo-Boere-oorlog geskryf. Dit het saam met die verslae van die twee ander Nederlandse attachés Thomsom en Ram in die Nederlandse argiewe verdwyn en dit is onlangs teruggevind. Sy gesondheid het deur sy siekte gely, sy linkerbeen was nie meer reg nie en op 1 Desember 1903 is hy medies tydelik ongeschik vir diens in Oos-Indië verklaar en een jaar met verlof gestuur. Op 1 Julie 1904 is hy op mediese gronde eervol met toekenning van pensioen ontslaan; hy vertel dat die arts hom na 'n geneeskundige ondersoek gesê het: Meneer, u is niet goed meer voor tamboer.

Sy veelbelowende militêre loopbaan was daarmee beëindig, hoewel sy invaliditeit nie ernstig was nie. Hy moes toe 'n bestaan in die burgermaatskappy vind. Dit het hy met toe-

wyding en groot sukses klaargespeel. Die Minister van Buitenlandse Zaken, baron van Lynden, het hom kort tyd gedetasjeer by die afdeling vir Afrika-aangeleenthede in sy ministerie. Geïnspireer deur jonger broers wat aan die universiteit in Delft tegniek studeer, het hy in die tegniek gegaan en deur selfstudie gevorder. Hy het in Breda in 1904 'n klein tegniese adviesburo met een werknemer geopen. In 1939 had hy 70 man personeel in sy diens. Hy is begunstig deur die industrialisasie van die nog grotendeels agraries-komersiële Nederland na 1900 en die groot vraag na tegniese advies in sy agrariese woongebied Noord-Brabant. Daar het onder meer die beetwortelsuikerindustrie hom uitgebrei en hy het hom toegelê op die stoomtegniek in dié industrie. Danksy twee voordragte oor dié onderwerp vir die Delftse universiteitsvereniging "Leeghwater" is hy later saam met twee professore tot erelid daarvan benoem.

In Breda het hy nie slegs 'n bloeiende bedryf gestig nie maar ook verskeie leidende funksies in die verenigingslewe vervul en die burgerwag georganiseer en gelei; daarin kon hy sy militêre aanleg botvier; ook die groot snor met opstaande punte wat hy steeds gehandhaaf het, was 'n herinnering aan sy offisiersloopbaan. Op sy sewentigste verjaardag op 28 Maart 1939 is hy deur sy stadgenote gehuldig. Hy is op 11 Desember 1949 in dié stad oorlede.

Luitenant Matthijs Jan Nix, 1874-1900

Die tweede waarnemer van die KNIL met die status van militêre attaché was Asselbergs se ongelukkige metgesel luitenant Nix. Hy is gebore in Batavia op 1 Junie 1874 as seun van Louis Ferdinand Nix en Frederika von Jett de Bruyn. Hy het uit 'n geslag van Nederlandse leëroffisiere gestam'. Die reeks begin met die Duitse militêr Friedrich Ernst Nix, gebore te Niedermittlau in 1748 en oorlede te Ede in Gelderland in 1820, getroud met Elisabeth Smit te Leiden in 1776 en in diens van die regiment Garde-Dragonders waarin hy tot opperbevelvoerder opgeklim het.

4) My bronne vir die militêre loopbaan van M. J. Nix is die Extract uit het Stamboek der Heeren Officieren, vermeld in noot 2 hierbo. My bron vir die geslag Nix is mnr. M. J. Nix, die gelyknamige neef van luitenant Nix, tans wonend te Irene by Pretoria.

Sy seun Ferdinand Louis Nix is gebore in Den Haag in 1788 en oorlede in 's-Hertogenbosch (Den Bosch) in 1858. Hy was in Nederlandse militêre diens van 1806 tot 1810 en in diens van Napoleon se leër in 1810-13, die jare toe Nederland by die Franse keiserryk ingelyf was. Hy is by Stralsund in Noord-Duitsland gewond en deur Kosaksoldate uit Rusland na Nederland gebring. Op 22 Maart 1814, ná die vertrek van die Franse besetting, is hy as ser-sant vir die nasionale milisie opgeroep, nou om teen Napoleon te veg. Ek weet nie of hy aan die slag by Waterloo deelgeneem het nie. Hy het sy militêre loopbaan besluit as eerste luitenant en majoor derde klas by die garnisoen te 's-Hertogenbosch in 1840. Daar is hy in 1858 oorlede.

Sy seun Louis Ferdinand Nix is gebore in 's-Hertogenbosch, waar sy vader by die garnisoen gedien het, in 1837 en oorlede te Haarlem in 1905. Hy het in 1853 as soldaat begin en opgeklim tot majoor; 'n rang wat hy in 1878-81 beklee het tot sy eervolle ontslag. Hy het aan oorloë in Nederlands Oos-Indië

teen die ingebore bevolking deelgeneem, in 1859 as ereteken die kruis van die militêre ekspedisie na Boni op Celebes ontvang en in 1874 die hoë onderskeiding die Militaire Willemssorde vierde klas weens sy optrede in die tweede ekspedisie in Atjeh, 'n ander herd van onrus in Oos-Indië. Sy inboorlingsoldate het hom "Majoor madjoe", dit beteken Majoor Vorentoe (val aan!) genoem.

Matthijs Jan Nix het die tradisie van sy kryghaftige voorvadere gevolg en het die vierde geslag van leëroffisiere in sy familie verteenwoordig. In die Koninklijke Militaire Akademie is hy tot infanterie-offisier opgelei. By Koninklijk Besluit van 27 Julie 1893 No. 42 is hy tot tweede luitenant bevorder en op 17 Maart 1894 na Oos-Indië gestuur en by die tiende infanteriebataljon van die KNIL ingelyf. Nog in 1894 is hy na die 7de en vervolgens na die 11de bataljon oorgeplaas. By besluit van die Goewerneur-Generaal van 23 April 1896 No. 20 is hy tot eerste luitenant bevorder. Hy het onder meer aan die veldtog op die eiland Lombok in 1894 deelgeneem.

Ewenas Asselbergs is hy vir 'n opknappingskursus na Nederland gestuur. By Koninklijk Besluit van 27 Desember 1899 No. 38 is hy ewenas Asselbergs aangewys om as militere waarnemer van die KNIL by die republikeinse strydmagte in Suid-Afrika te dien.

Op 31 Maart 1900 is hy in die geveg by Sannaspost deur 'n kartetskoeël swaar gewond en soos vermeld is deur 'n Britse ambulans na die hospitaal in Bloemfontein gebring. Op 10 April is hy daar tydens 'n operasie om die koeël uit ésy ruggraat te verwyder oorlede. Hy is begrawe op die algemene begraafplaas in dié stad. Besonderhede van sy verwonding sal hieronder in die bespreking van die geveg by Sannaspost vermeld word.

Sy ontydige dood het op sy kollega's, die ander militêre attachés in Suid-Afrika, diep indruk gemaak en het die groot gevare waaraan hulle aan die Boerekant blootgestel was, aangetoon. Onder hulle het hegte vriendskappe ontstaan. Die Franse attaché, luitenant Roger Raoul-Duval, vermeld Nix met waardering in sy boek oor sy ervaringe in die Anglo-Boere-oorlog. Hy skryf in sy opsomming van sy kollega's: "Ek noem in die besonder luitenant Nix met wie ek vanaf ons eerste ont-

M. J. NIX, *

Hy is luitenant (1ste) in 1840 te 's-Hertogenbosch.

— (Luitenant) in 1840 te 's-Hertogenbosch. — (Luitenant) in 1840 te 's-Hertogenbosch. — (Luitenant) in 1840 te 's-Hertogenbosch. — (Luitenant) in 1840 te 's-Hertogenbosch.

Dié portret van luitenant Matthijs Jan Nix is ontleen aan die 'Militaire Spectator', jaargang 1900, p 600

moeting die vriendskaplikste betrekking onderhou het."⁵

Die geveg by Sannaspost

Hierdie bekende geveg is reeds dikwels beskryf in historiese verslae van die Anglo-Boere-oorlog, byvoorbeeld die van L. Penning en W. van Everdingen in Nederlands en van L. S. Amery en M. H. Grant as redakteure van uitgebreide werke in Engels⁶, in oggetuieverslae van joernaliste, byvoorbeeld van M. Davitt, H. C. Hillegas en Otto von Lossberg⁷, en in gepubliseerde en ongepubliseerde verslae van militêre attachés waarvan ek die van kaptein Allum en luitenant Asselbergs onder oë gekry het⁸. Die hoofpersoon in hierdie geveg, generaal Christiaan de Wet self, het in sy bekende boek oor die oorlog, *De strijd tusschen Boer en Brit*⁹, slegs 'n kort verslag van dié geveg gegee.

Asselbergs se verslag is helder en vereis slegs enkele verduidelikings; daarom is hier geen noodsaak tot uitvoerige weergawe van die gebeurtenisse om Asselbergs in te lei nie. Die belangrikste feite was in kort die volgende.

Ná die besetting van Bloemfontein deur lord Roberts op 13 Maart 1900 het 'n groot krygsraad van die staatspresident en Boere-generaals, wat deur die militêre attachés bygewoon is, in Kroonstad op 17 Maart besluit om naas die gereelde oorlogvoering met 'n guerrilla of sluipoorlog teen die Britse leër te begin. Dit beteken dat klein kommando's teen die flanke, agterhoede en verbindingslyne van die Britte sou optree en hulle skaad deur verrassingsaanvalle gevolg deur vinnige aftog indien noodsaaklik.

Lord Roberts het die waterleiding by Sannaspost laat beset en generaal R. G. Broadwood met 'n bereide kolonne na die streek van Thaba Ntchu gestuur. Generaal de Wet het 'n aanslag op die waterleiding beplan. Met 'n kommando van ongeveer 2000 burgers en vergesel van ses militêre attachés, onder wie Asselbergs en Nix, het hy op mars gegaan. Op pad het sy verkenners hom berig dat Broadwood op mars terug na Bloemfontein was weens die druk wat die kommando onder generaal Olivier by Thaba Ntchu op hom uitoefen. Broadwood se kolonne het ongeveer 1 800 man getel en was van twee batterye, Q en U genoem, elk van ses veldkanonne, vergesel.

De Wet het hom toe teen die terugtrekkende kolonne gewend, sy kommando verdeel in 'n groep van 1600 man onder die generaals Piet de Wet (sy broer) en Froneman met vyf Krupp-C 73-kanonne en een Maxim-Nordenfeldt onder luitenant C. Andersen, en 'n groep van 400 man onder De Wet se bevel. Die eerste groep moes die Britse kolonne met kanonnen geweervuur verras en in Bloemfontein se rigting dryf, die tweede groep is verdek in die diep bedding van die Koornspruit opgestel, 'n systroom van die Modderrivier met 'n drif wat die Britse kolonne moes passeer en wat as hinderlaag vir hulle bestemd was.

Twee dae later, op 31 Maart, is die geveg gelewer. Die Britte se verkenningswerk en wagdiens was soos gewoonlik in hierdie vroeë oorlogsfase baie swak en Piet de Wet se kanonvuur kort ná sonsopgang het Broadwood se kamp dan ook geheel verras. Die konvooi waens met voorrade en die batterye Q en U is vinnig ingespan en het na die Koornspruit beweeg soos De Wet beplan het. Daar is die konvooi deur Christiaan de Wet se burgers verras, in stilswye ontwapen en verder gestuur. Eers toe dit te laat was, het 'n Britse offisier die alarm gegee. Asselbergs vertel in sy verslag dat De Wet aan 'n Engelse kaptein opgedra het om terug te ry na die Britse troepe en hulle te beveel om hulle oor te gee. Die kaptein het teruggery en wat hy tot die Britse troepe gesê het is onbekend.

- 5) Roger Raoul-Duval, *Au Transvaal et dans le Sud-Africain avec les attachés militaires*; Librairie Ch. Delagrave, Parys 1902, p.174.
- 6) L. Penning, *De oorlog in Zuid-Afrika*, 3 dele; Rotterdam, 1900-1902. W. van Everdingen, *De oorlog in Zuid-Afrika*, 2 dele; Delft, 1902-1905.
L. S. Amery, red., *The Times history of the War in South Africa*, 7 dele; Londen, 1900-1909.
F. M. Maurice en M. H. Grant, red., *History of the War in South Africa 1899-1902*, 4 dele; Londen, 1906-1910.
- 7) Michael Davitt, *The Boer fight for freedom*; New York, 1902 (derde druk).
H. C. Hillegas, *With the Boer forces*; Londen 1901 (tweede druk) — Hillegas was korrespondent van *The New York World*.
Otto von Lossberg, *Mit Santa Barbara in Südafrika*; Historisch-Politischer Verlag Rudolf Hofstetter, Leipzig, 1903, 202 pp. ... O. v. Lossberg was artillerie-offisier in diens van die Boere.
- 8) Ongepubliseerde verslag van kaptein Julius Allum in die Ryksargief te Oslo, Noorweë, Oorlogsargief, Generale Staf XIV A Nr. 325, gedateer Stavanger, 9 Februarie 1906. Die verslag is uitvoerig aangehaal in die bydrae van C. de Jong, "Verslae van neutrale militêre waarnemers tydens die Anglo-Boere-oorlog: Kapt J. Allum," in *Militaria, Militêr-Historiese Tydskrif*, 4de jaargang No. 1, 1974, p.1-34.
C. J. Asselbergs, "Het gevecht bij Sanna's-Post", in *Militaire Gids* (Nederland), Februarie 1904, p.53-74. Die vertaling van hierdie artikel in Afrikaans volg na die onderhawige bydrae in *Militaria*.
- 9) C. R. de Wet, *De strijd tusschen Boer en Brit*; Amsterdam-Pretoria, 1903, hoofstuk 9.

maar hulle het skielik omgedraai in plaas van hulle oor te gee. Daarom het die Boere in die Koornspruitbedding ná 'n teken van De Wet die vuur op hulle geopen en het die geveg begin. Van die battery U is so baie trekdier neergeskiet dat die Britte slegs een van ses kanonne in veiligheid gebring het.

Broadwood het nie geweet dat sy mag sterker as die versteekte Boere in die Koornspruitbedding was, het versuim om hulle kragtig aan te val en het na die suide weggetrek met agterlating van sy konvooi, sewe van sy twaalf kanonne — waaronder die battery U — en 425 gevangenes. Vyf van die ses kanonne van die battery Q is slegs dank-sy veel vertoon van moed in veiligheid gebring. Versterking uit Bloemfontein met artillerie het te laat gekom om Broadwood se verlore slag te wen. Enkele dae later het die Boere die waterleiding verniel en daarmee die Britte in Bloemfontein ernstige ongerief berokken.

Vir die militêre attachés was die geveg by Sannaspost 'n hoogtepunt waaroor die meeste graag uitgewei het¹⁰. As opgeleide Europese beroepsoffisiere met krygservaring in ander lande was hulle gewoonlik vol kritiek op die tug onder die republikeinse burgers en op die strategie van baie van die Boeregeneraals, hoewel hulle ook die Britse leer se foute en nalatighede beklemtoon het. Maar verskeie attachés wie se verslae ek gesien het, is vol lof oor die deursig en slimheid waarmee generaal De Wet by Sannaspost aan die onverwagte oormag van Broadwood se kolonne die hoof gebied het en die hinderlaag beplan het en oor die stiptheid waarmee die voorheen wankelmoedige burgers De Wet se bevel uitgevoer het. Die attachés noem die geveg by Sannaspost 'n taktiese oorwinning vir De Wet en 'n belangrike versterking van die moreel onder die terneergeslane burgers.

Asselbergs se verslag wat hierna volg, maak 'n betroubare en objektiewe indruk. Hy be-gaan die vergissing dat hy generaal Froneman en nie Piet de Wet as bevelhebber van die kommando wat Broadwood moes opja, vermeld, waar ander gesaghebbende skrywers Piet de Wet as die bevelhebber noem. Sy eindoordeel oor die Boere se optrede is baie gunstiger as dié oor die Britte. As Europees opgeleide offisier kon hy nie nalaat om te betreur dat die Boere hul sege nie vollediger gebruik het nie, dat Christiaan de Wet die

voordeel van die verrassing te vroeg prysgegee het en dat Froneman (dit moet Piet de Wet wees) die terugtrekkende Britte nie kragtiger agtervolg en hulle afbreuk gedoen het nie.

Die noodlottige verwonding van luitenant Nix
Ten weste van die Koornspruit, dus agter Christiaan de Wet se burgers in die bedding van die spruit, rys 'n lae heuwel op¹¹. Dit was 'n aantreklike posisie om vandaar die slagveld te observeer en daarom het enkele attachés hulle op dié heuwel begeef; hulle was kaptein Reichman, luitenant Nix, kaptein Demange en moontlik sy adjudant, luitenant Duval. Maar die Boere het spoedig in die oorlog ondervind dat die Britse artillerie by voorkeur dergelike heuwels wat duidelik teen die horison afsteek, bestook, hulle het by voorkeur dié heuwels onbeset gelaat en stelling voor of tersy van dié hoogtes ingeneem, sodat die meeste Britse granate oor hul koppe gesuis het. Daarom het kaptein Allum en luitenant Asselbergs doelbewus by die burgers onder in die bedding gebly waar hulle baie veiliger vir die Britse vuur was. Allum het dan ook later geskryf: "Dit het ook geblyk dat die een Nederlandse attaché (t.w. Asselbergs) en ek wat verkies het om ons by (Christiaan) de Wet aan te sluit, in die voorste linie betreklik veilig was, terwyl die drie orige attachés wat verkies het om plek in te neem op die hoogte agterwaarts, hewig blootgestel was; een van hulle (t.w. Nix) is gedood"¹².

Die battery Q het begin skiet, eers op die koppie aan die ander kant van die Koornspruit, daarna op perde en muile op die oewers van die spruit. Die Boere in die bedding het eers op die battery gevuur toe dit wou wegry en hul Mausers het so baie trekdier neergeskiet dat die Britte een van die ses kanonne moes prysgee.

Die vuur van battery Q het baie min uitgerig, maar enkele kartetse het bo die koppie as dankbare doelwit ontplof. Op die koppie het drie of vier attachés staan en kyk¹³, 'n Kartets-

10) Ek verwys hier na die geskrifte in noot 8 genoem.

11) Kyk die reproduksie van die sketskaart van Sannaspost wat by Asselbergs se artikel in die *Militaire Gids* van Februarie 1904 gepubliseer is.

12) Kaptein Allum, "Taktiske erfaringer fra boerkrigen"; in *Norsk militært tidsskrift*, 65ste deel, Oslo, 1902, p.68.

13) Allum, t.a.p. noot 12; Asselbergs, "Die geveg by Sannaspost"; O. von Lossberg, *Mit Santa Barbara in Südafrika*, p.52.

koeël het Nix getref, van bo af deur sy skouer langs sy werwelkolom beweeg en vasgesteek. Hy is ernstig gewond.

'n Noord-Amerikaanse joernalis, Howard C. Hillegas, het aan die Boere se kant verskeie gevegte bygewoon, onder meer by Sannaspost, en in sy boek **With the Boer forces** (Londen, 1901, 318 pp.) 'n romanties gekleurde en baie onnoukeurige verhaal van Nix se verwonding gedoen; die verhaal is deur ander skrywers oorgeneem, onder andere deur die Ier Michael Davitt en die Nederlander L. Penning. Hillegas vermeld dat Nix en die ander attachés hulle tydens die hele geveg in die bedding van die Koornspruit bevind het; Nix en twee of drie ander attachés was eger op die koppie meer agterwaarts. Hillegas noem onder die attachés luitenant Thomson, maar hierdie Nederlandse offisier was tesaam met luitenant-kolonel Goerko in Britse gevangenskap of op pad na die republieke via Kaapstad en Lourenço Marques. Hillegas se verhaal dat die swaargewonde Nix op die

koppie aan kaptein Reichman 'n brief aan sy vrou (in Engels?) dikteer terwyl die Britse bomme rondom hulle ontplof, lyk meer romanties as waaragtig: een neutrale slagoffer van die Britse geskut moet as reeds een te veel beskou word.

Hillegas skryf op bls. 168 en 169 van sy boek: "Down in the valley, near the (Koorn)spruit, the foreign military attaché's in uniforms quite distinct were watching the effect of the British artillery on the saddle belonging to one of their number. 'They will never hit it', volunteered one, as a shell exploded ten yards distant from the leathern mark. 'They must think it is a crowd of Boers', suggested another, when a dozen shells had fallen without injuring the saddle. Fifteen, twenty tongues of dust arose, but the leather remained unmarked by scratch or rent, and the attaché's became the target of the heavy guns. 'I am hit', groaned Lieutenant Nix, of the Netherlands-Indian army, and his companions caught him in their arms. Blood gushed from a wound in

Groepsfoto in die Hogere Krijgsschool te 's-Gravenhage, kursus 1900-1903. Die sesde offisier in die agterste ry, van links af, is die eerste luitenant C. J. Asselbergs

the shoulder, but the soldier spirit did not desert him. 'Here, Demange!' he called to the French attaché, 'Hold my head. And you, Thomson and Allen¹⁴, see if you cannot bind this shoulder.' The Norwegian and Hollander bound the wound as well as they were able. 'Reichman!' the injured man whispered, 'I am going to die in a few minutes, and I wish you would write a letter to my wife.' The American attaché hastily procured paper and pencil, and while shells and shrapnel were bursting over and around them the wounded man dictated a letter to his wife in Holland. Blood flowed copiously from the wound and stained the grass upon which he lay. He was pale as the clouds above him, and the pain was agonising, but the dying man's letter was filled with nothing but expressions of love and tenderness."

Volgens die aanhaling uit Hillegas se boek vertel hy 'n anekdote wat moontlik nie histories is nie maar nietemin 'n denkbeeld van die gees by sommige buitelandse militêre, veral offisere, gee waarvoor die Boere min begrip en waardering kon toon. Op kort afstand van die attachés op die koppie het 'n leersaal gelê. Verskeie Britse granate het by die saal neergeval. Die Boere sou vinnig dekking gesoek het maar dit was benede die waardigheid van die attachés. Vir hulle was die ideale houding van die offisier om sonder dekking die vyandelike vuur te trotseer.

Ek het reeds vermeld dat luitenant Asselbergs sy swaar gewonde kollega opgesoek en vir hom 'n Britse ambulans na die militêre hospitaal in Bloemfontein gevind het. Luitenant Duval het op p.212-213 van sy boek geskryf: "Maar die wond was dodelik ondanks die bekwaamheid van die Londense mediese spesialis wat gelukkig daar was en wat slegs sy verskriklike pyn kon verlig; die ongelukkige luitenant het in die hospitaal op 10 April (1900) tydens die operasie wat volstrek noodsaaklik geag is, gesterf. Luitenant Nix was getroud en vader van twee jong kinders. Sy dood was 'n treurmare vir almal wat hom

geken het, vir die regering van Transvaal en selfs vir die Britse leër wat in hom die edele verteenwoordiger van 'n bevriende nasie geëer het. Al die militêre attachés het in volmaakte harmonie saamgeleef en die grootste hartlikheid het tussen hulle bestaan. Die droewige ongeluk wat hul kameraad getref het, het die bande wat hulle verenig nog versterk."

Ons mag inderdaad aanneem dat Nix se dood op sy kollega's en ook op die Boere indruk gemaak het, want verskeie deelnemers aan die oorlog vermeld die voorval in hul gepubliseerde herinnerings¹⁵. Van Everdingen en Penning maak melding van Christiaan de Wet se ontroering toe hy van Nix se verwonding gehoor het. Volgens Van Everdingen het De Wet Nix gegroet maar hy noem geen bron nie. Op bls. 107 van sy boek skryf hy: "Het had generaal De Wet, even goedgehartig als dapper, de tranen in de oogen doen springen, toen hij den jongen, braven officier zwaar gewond in een hoeve moest achterlaten. Zijn paardencommando had namelijk geen voldoende ambulance bij zich en met trillende stem drukte hij hem de hand en betuigde zijn innige spijt hem aldus in Engelsche handen te moeten laten . . . Wie weet, hoe generaal De Wet over de Engelschen dacht, begrijpt, hoezeer die spijt welgemeend was. Zoo stierf een veelbelovend landgenoot in het hoofkwartier van Lord Roberts, die zijn stoffelijk overschot met militaire eerbewijzen liet begraven".

Daar is nog twee openbare herinneringe aan Nix in Suid-Afrika; dit is sy grafsteen op die begraafplaas in Bloemfontein en sy naam op die muurbord aan die oostelike gewel van die Nederduits-Hervormde kerkgebou aan die Du Toitstraat in Pretoria. Dié muurbord vermeld die name van lidmate van die Nederduits-Hervormde kerk wat deur die Anglo-Boere-oorlog gesterf het.

14) Dit moet wees Thomson en Allum.

15) Allum en Von Lossberg, beide t.a.p. noot 13 hierbo.

Foto van die muurbord links van die hoofingang op die oostelike muur van die Nederduits-Hervormde kerkgebou aan Du Toitstraat te Pretoria. Op die muurbord staan die name van enkele van die Nederduits-Hervormde en moontlik andersgelowige Nederlanders en Oud-Nederlanders wat hul lewe deur die Anglo-Boereoorlog verloor het. Die naam van die militêre attaché, luitenant M. J. Nix, is in die regterry, nommer 6. Op die muurbord staan ook die name van lede van die Hollanderkorps wat op 21 Oktober 1899 by Elandslaagte gesneuwel het of aan wonde daar opgedoen beswyk het en wat vermeld is op die gedenkteken vir die korps op die koppie waar die slag gelever is. Die name is: P. v.d. Broek, H. v. Cittert, D(r) H. J. Coster (die luitenant), C. G. de Jonge ('n luitenant), J. R. Lepeltak Kieft, J. Moora, J. P. Rumling, M. Schaink en J. W. Wagner Jr

BYLAE I

EXTRACT UIT HET STAMBOEK DER HEEREN OFFICIEREN VAN HET LEGER IN NEDERLANDSCH-INDIË BETREFFENDE DEN KAPITEIN ASSELBERG, CAROLUS JOHANNES.

Namen der Ouders, Datum van geboorte, geboorteplaats en laatste woonplaats.	Datums van aanstellingen in onderscheidende graden, van overgang naar andere korpsen, van bekomen pensioen of demissie en van overlijden, met welk schip en van waar vertrokken en aangekomen.	Gedane veldtochten, bekomen wonnen, uitstekende daden of bijzondere verrichtingen.
<p>Vader: Petrus, Josephus. Moeder: Johanna, Daverveldt. Geboren: den 28 Maart 1869. Te Bergen op Zoom (N.Br.). Laatstgewoond te Bergen op Zoom. Gehuwd den 6 April 1891 te Bergen op Zoom met mejuffrouw Josephine Adèle Adriana Geijssen (Min. Dep. d.d. 13 April 1891 Lett C No 11/720).</p>	<p>NEDERLAND</p> <p>Bij de Koninklijke Militaire Academie CADET voor het wapen der Infie in Oost-Indië, bij disp. van het D.v.O. Ille Afd P No 26 d.d. Aangekomen den KORPORAAL den SERGEANT den Benoemd tot: 2e LUITENANT bij het wapen der Infie van het Leger in Nederlandsch-Indië, bij Z.M. Besluit No. 23, 26 Juli 1890, en à la suite van het K.W.D. naar Oost-Indië vertrokken met het stoomschip "Burgemeester den Tex" den Aangekomen te Padang den Geplaatst bij het 17e Batton bij dispositie Cmmt v/h Leger No 3 d.d. Overgeplaatst bij het 40e Depot-Batton bij disp Cmmt v/h Leger No 12 d.d. 1e LUITENANT, besluit GG No 49 d.d. Overgeplaatst bij het 2e Batton bij disp Cmmt v/h Leger No 30 d.d. Benoemd tot adjudant bij het 18e Batton bij disp Cmmt v/h Leger No 1 d.d. Den Cmmt v/h Leger en Chef v/h Ded. v. Oorlog in Ned-Indië, gerechtigd om het nodige te verrichten voor de spoedige opzending naar Nederland ter bijwoning van den Cursus voor Krijgskundige studien aan de Hoogere Krijgsschool aldaar; bij besluit G.G. No 1 d.d. Naar Nederland vertrokken met het stoomschip "Burgemeester den Tex" den In Nederland aangekomen den KAPITEIN bij besluit G.G. No 30 d.d. Tijdelijk ongeschikt gevonden om den dienst in Indië te hervatten en hem met ingang op voor den tijd van een jaar verlof verleend bij beschikking van den Minister van Koloniën C No 13 d.d.</p>	<p>Eereken voor belangrijke krijgsbedrijven met gesp.... ... Atjeh 1873-1896 ... Atjeh 1896-1900 Krachtens Kon. Besl. d.d. 27 Decem-ber 1899 No 17 in het belang zijner nadere vorming in algemeene krijgskundige richting uitgezonden naar Zuid-Afrika teneinde in de ge-legenheid te worden gesteld om als militaire atache de krijgsver-richtingen te volgen bij den staf der zich te velde bevindende leger-macht van de Z-Afrikaansche Repu-bliek en den Oranje-Vrijstaat M.i.v. 1 Juli 1904 op verzoek we-gens lichaamsgebreken, ontstaan in en door de dienst eervol uit Hr Ms Militaire dienst ontslagen onder toe-kenning van een pensioen van f 1750,-, s-jaars bij K.B. d.d. 27-6-1904 No 41. 11 December 1949 te Breda over-leden.</p>
	<p>30 Augustus 1886 6 September 1886 24 Juni 25 Juli 1889 23 Mei 1891 28 Juni 1891 21 Juli 1891 30 Juni 1892 24 Mei 1894 17 Mei 1895 27 Juli 1896</p>	
	<p>30 Julie 1898 7 September 1898 6 Oktober 1898 7 Augustus 1903 1 December 1903 3 December 1903</p>	

BYLAE II

EXTRACT UIT HET STAMBOEK DER HEEREN OFFICIEREN VAN HET LEGER IN NEDERLANDSCH-INDIË BETREFFENDE DEN LUITENANT NIX, MATTHIJS JAN NO. 3733.

(aanwezig in het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Overzeese Pensioenen, 's-Gravenhage).
Afschrift uit Stamboek officieren No. 3733

Namen der Ouders, Datum van geboorte, geboorteplaats en laatste woonplaats.	Datums van aanstellingen in onderscheidende graden, van overgang naar andere korpsen, van bekomen pensioen of demissie en van overlijden, met welk schip en van waar vertrokken en aangekomen.	Gedane veldtochten, bekomen won- den, uitstekende daden of bijzondere verrichtingen.
<p>Matthijs Jan NIX, geboren 1 Juni 1874 te Batavia. Vader: Louis Ferdinand. Moeder: Frederika von Jett de Bruijn. Gehuwd: te Haarlem met mev. Juffr. Hendrika Maria Christina van Oos- terzee geboren 13 Sep. 1876 op den 2e April 1896 (disp- d.d. 21 Jan. 1896 No 22).</p>	<p>Diensttijd:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Benoemd tot 2e luitenant bij het wapen der Infan- terie van het leger in Ned.-Indië bij K.B. No 42 — Uitgevaren als 2e luitenant met het schip "Merapi" — Geplaatst bij het 10e Bataljon bij disp. No 20 — Ontscheept te Batavia — Overgeplaatst bij het 7e Bataljon bij disp. No 19 — Overgeplaatst bij het 11e Bataljon bij disp. No 7 — Overgeplaatst bij het 2e Recruten Bataljon bij disp. No 40 — Ingetrokken de overplaatsing bij het 2e Recruten Bataljon bij disp. No 13 — Bevorderd tot 1e Luitenant bij besluit G.G. No 20 — Den Commandant van het Leger en Chef van het Departement van Oorlog in Ned.-Indië gemachtigd om het noodige te verrichten voor de spoedige opzending naar Nederland ter bijwoning van de Cursus voor Krijgskundige studiën aan de Hoogere Krijgsschool aldaar bij besluit G.G. No. 1 — Naar Nederland vertrokken met de Fransche Mail — In Nederland aangekomen — Regeling van inkomsten bij zijn uitzending naar de Zd. Afrikaansche Republiek en Oranje Vrijstaat Verb. Kab. A 18 — K.B. No 38 houdende goedkeuring der detachering als mil. attaché a/d zijde der Zd. Afr. Republiek — Overleden te Bloemfontein a/d gevolgen van een wond bekomen bij een gevecht te Sanna-Post tusschen de Boeren en Engelselen op 4 apr. 1900 * <p>— Dit moet zijn 31 Maart 1900 (C.J.)</p>	<p>Veldtogten: Expeditie naar Lombok, 1894.</p> <p>24 Juli 1893 17 Maart 1894 13 April 1894 25 April 1894 28 Augustus 1894 27 December 1894 13 December 1895 31 December 1895 23 April 1896</p>
		<p>30 Juli 1898 2 Augustus 1898 2 September 1898</p> <p>22 December 1899 27 December 1899 11 April 1900</p>